

Igor Kovač
**FILOZOFIJA
FRANCE BUČARJA
ZNOTRAJ TOKOV
MEDNARODNIH
ODNOSOV:
“GEOPOLITIČNA
ETIKA” IN
POST-POZITIVNA
ZNANSTVENA
PARADIGMA**

31-55

MESARSKA 36
SI-1000 LJUBLJANA
IGOR.KOVAC@EPANEUROPE.EU

::POVZETEK

V RAZPRAVI O NOVI ZNANSTVENI paradigmi, ki bo vključevala tako kvantitativne kot kvalitativne vidike, je misel Franceta Bučarja nepogrešljiva. Z unikatno sistemsko teorijo, ki jo umeščamo v teoretski sklop 'kritičnih sistemskih razmišljanj', Bučar v razpravo med pozitivizmom in nepozitivizmom prinaša nove vidike. Njegova misel ohranja pozitivistično strukturo (kvantitativni pristop), kateri doda novo personalistično vsebino - nepozitivistično poudarjanje vloge človeka in etike. S tem Bučar pripseva k izkristalizaciji nove znanstvene paradigme: post-pozitivizma. Ko Bučar govori o mednarodnih odnosih, dvigne tudi nivo agensa. Človeka Bučar nadomesti z narodom, etiko odgovornosti pa s konceptom, ki smo ga poimenovali geopolitična etika. Zaradi vnašanja novih norm v teorijo in prakso mednarodnih odnosov Bučarjevo sistemsko teorije umeščamo med normativne teorije mednarodnih odnosov.

Ključne besede: France Bučar, sistemska teorija, post-pozitivizem, človek, etika

ABSTRACT

THE PHILOSOPHY OF FRANCE BUČAR WITHIN THE CURRENTS OF INTERNATIONAL RELATIONS: "GEO-POLITICAL ETHICS" AND POST-POSITIVE SCIENTIFIC PARADIGM

France Bučar is an author indispensable for the debate about a new scientific paradigm that will include both quantitative and qualitative approaches. His unique system theory, which is classified within the 'critical system thinking' approaches, brings new aspects to the debate between positivism and non-positivism. Bučar preserves positivistic structure (quantitative view), to which he adds non-positivistic personalistic content (qualitative view). Namely, he stresses the role of an individual and ethics. Writing about international relations, Bučar adapts his 'level of agency'. Individual is replaced by nation and ethics of responsibility is replaced by what is referred to as 'geopolitical ethics'. Since Bučar applies new norms into international relations his system theory is classified within normative theories of international relations.

Key words: France Bučar, system theory, post-positivism, individual, ethics

::1. UVOD

Letos mineva 90 let od rojstva inovativnega in unikatnega slovenskega družbenega analitika Franceta Bučarja. Profesor dr. France Bučar se je rodil 2. februarja 1923 v Bohinjski Bistrici. Dokončal je pravno fakulteto v Ljubljani. Opravil doktorat znanosti iz pravnih in družbenih ved ter se izpopolnjeval v ZDA (Eisenhowerjeva štipendija). Kot pravnik je začel svojo poklicno pot v različnih vladnih upravnih službah. Od leta 1964 do 1978, ko je bil po odločitvi CK KPS odstranjen z univerze zaradi 'pomanjkanja moralno-političnih kvalitete', je bil profesor za javno upravo na Pravni fakulteti v Ljubljani. Zatem je deloval kot politični disident in bil leta 1990 izvoljen v prvi neodvisni demokratični parlament Slovenije ter tudi za njegovega predsednika (Bučar, 2003a: 245). Je starosta slovenske politike, moralna avtoriteta in velik oblikovalec javnega mnenja. Od leta 1991 do 2012 je bil tudi predsednik Slovenskega panevropskega gibanja.

Njegovo javno-politično delo je Slovencem dobro poznano. Žal pa enako ne moremo trditi za njegovo akademsko delo. Članek se osredotoča prav na slednje: analizira Bučarjevo misel ter jo umešča v teoretične filozofske tokove. Bučar se je v svojih spisih dotikal mnogih tem in izhajal iz različnih akademskih disciplin, začel je pri upravnem in gospodarskem pravu (*Pot napredka* 1961; *Uvod v javno upravo* 1969; *Podjetje in družba* 1972), nadaljeval s politologijo in etiko (*Resničnost in utvara* 1986; *Ujetniki preteklosti* 1995; *Demokracija in kriza naših ustavnih institucij* 1998; *Porušena harmonija sveta* 2003) ter svoj obsežen opus knjig zaključil z zgodovinskimi publikacijami (*Rojstvo države* 2007; *Slovenci in prihodnost* 2009; *Čas velikih sprememb* 2011; *Temelji naše državnosti* 2012). Zato že opredelitev skupnega akademskega imenovalca njegovih del predstavlja znanstven izziv.

Menimo, da je sistemska teorija tisto, kar je skupno misi v vseh treh obdobjih Bučarjevega akademskega življenja. Zato je prav, da se analiza Bučarjeve misli začne prav pri njej. Predmet raziskovanja v članku je torej Bučarjeva sistemska teorija ter njena umestitev znotraj teorij mednarodnih odnosov.

Zakaj mednarodni odnosi? Sistemska teorija je namreč značilna za mnoge znanosti, tako naravoslovne kot družboslovne, poleg tega pa Bučarja do sedaj z mednarodnimi odnosi kot znanostjo nismo povezovali. Vendar pa se Bučarjeva dela v vseh treh akademskih obdobjih, zlasti pa v drugem, dotikajo mednarodnih odnosov tako posredno, kot tudi neposredno. Ob enem pa gre Bučarjeva sistemska teorija preko delitve na pozitivno in nepozitivno znanost, vključuje tudi etiko ter tako presega okvire mnogih znanosti, na primer pravne (pozitivna znanost) ali zgodovinske (nepozitivna znanost). Znanost mednarodnih odnosov je akademska disciplina znotraj katere trenutno pote-

ka velika razprava med pozitivnim in nepozitivnim znanstvenim pristopom (Brglez, 2006: 89-90). Vprašanje etike in moči je v sami srčki te razprave. Ker je znanost o mednarodnih odnosih povezana z Bučarjevo mislijo in ker je njegova sistemska teorija pomembna za omenjeno razpravo, bomo opredeljevali Bučarjevo sistemsko teorijo skozi miselne tokove mednarodnih odnosov. Kot metodo dela smo izbrali analizo in interpretacijo sekundarnih virov.

V članku izpostavimo Bučarjevo sistemsko teorijo kot točko v razpravi med pozitivisti in nepozitivisti, ki vsebuje elemente obeh polov. S tem Bučarjeva sistemska teorija veliko prispeva k oblikovanju sinteze obeh pristopov ter k oblikovanju nove znanstvene paradigme mednarodnih odnosov - post-pozitivizem. Bučar je namreč zelo kritičen do pozitivistične filozofije in znanstvene objektivnosti. Pravi, da je med objektivnim dogajanjem zunaj nas in med našim zaznavanjem in duhovno predelavo tega dogajanja vedno določena razlika (Bučar, 2007: 29). Obenem pa njegova sistemska teorija ni idealistična, temveč realistična, torej ohranja del pozitivizma. Tako nadaljuje, da bodo naši odgovori na izzive vedno odvisni tudi od skladnosti med objektivnim, od nas neodvisnim dogajanjem, ter našo zaznavo in predelavo tega dogajanja (Bučar, 2007: 29-30).

Za razliko od drugih sistemskih teoretikov (Niklas Luhmann, Immanuel Wallerstein, Karl Deutsch) je za Bučarjevo sistemsko teorijo značilen etični korektiv. Prav zaradi poudarjanja vloge etike v njegovem razmišljanju, uvrščam Bučarjevo sistemsko teorijo med normativne teorije mednarodnih odnosov.

Bučarjevo sistemsko teorijo bomo torej prikazali kot normativno teorijo mednarodnih odnosov, ki prispeva k izgradnji paradigmatičnega mostu med pozitivizmom (realizem) in nepozitivizmom (konstruktivizem) - post-pozitivizem. Pri aplikaciji Bučarjeve teorije bomo uporabil dva primera iz mednarodne skupnosti, s katerima se teoretsko ukvarja tudi Bučar - razpad Jugoslavije in povezovanje evropskih držav.

;;2. BUČARJEVA SISTEMSKA TEORIJA

Sistemska teorija ni nekaj novega, tudi v mednarodnih odnosih ne. Nastala je že pred desetletji, saj je plod velikanskega tehnološkega razvoja od industrijske revolucije naprej (Šturm in Strojnik 2003: 50). Tako so sistemsko razmišljanje uporabljali biologi (Karl Ludwig von Bertalanffy), kibernetiki (Norbert Wiener) in drugi naravoslovci pred drugo svetovno vojno, po njej pa so jo prevzemali tudi družboslovci (Talcott Parsons). Razvoj tehnologije je vplival tudi na razvoj družbe, znanosti in filozofije. Tako je pozitivistična filozofija prenašala znanstvene metode naravoslovja tudi v družboslovje. Eden izmed takšnih prenosov je bila tudi sistemska teorija.

Avtorje, ki uporabljajo sistemsko teorijo zasledimo v vseh teoretskih sklopih mednarodnih odnosov: realizem (Pelanda 2002), idealizem (Burton 1968), kritična teorija (Viotti in Kauppi 2011), konstruktivizem (Albert, Cederman in Wendt 2011), Angleška šole (Wight 1977), in funkcionalizem (Wallerstein 2004). Najbolj priljubljena pa je med behavioristi (Deutsch 1966). Slednji so v znanosti o mednarodnih odnosih zanetili t.i. drugo veliko razpravo med realisti in behavioristi, ki se danes v malenkost spremenjeni obliki ponavlja v četrti razpravi oz. kot jo imenujeta Curtis in Koavisto (2010) 'druga druga razprava'. Več o teh razpravah bomo govorili kasneje.

Po nastanku je bila prva sistemska teorija 'splošna teorija sistemov'. Sledile so ji 'dialektična teorija sistemov' (Ferfila, 1989: 244), nepozitivistične oblike sistemske teorije, kot so 'teorija živih sistemov' (Miller 1978), 'teorija nejasno opredeljenih sistemov' (Mesarović in Takahara 1989), 'metodologija mehkih sistemov' (Checkland in Scholes 1999), 'teorija variabilnih sistemov' (Yu in Jian-Xin 2002) in post-pozitivistična 'kritično sistemsko razmišljanje' (Jones 2004). V zadnji tip sistemskih teorij uvrščam tudi Bučarjevo sistemsko teorijo, saj presega tako pozitivizem kot nepozitivizem.

Kritično sistemsko razmišljanje ima več značilnosti in je tako zasnovano na več postavkah: dvom v dokončno rešitev, kritična zavest, družbena zavest, komplementarizem na teoretični ravni, komplementarizem na metodološki ravni in človeška emancipacija (Šturm in Strojnik, 2003: 61). Menimo, da besedna zveza kritično sistemsko razmišljanje pooseblja Bučarjeva stališča, saj Bučar vedno znova izpostavlja pomen kritičnega razmišljanja oz. kritičnega uma.¹

Dvom o dokončnosti rešitev narekuje, da je potrebno kritično analizirati vire, meje in možnosti spoznanja, kot tudi svoje sposobnosti in vlogo v tem prostoru (samorefleksija) (Šturm in Strojnik, 2003: 61). Vključuje smotrno uporabo človekovih in metodoloških potencialov glede na reševanje določenega problema (Šturm in Strojnik, 2003: 61). Dvom o dokončni rešitvi določenega vprašanja Bučar nakaže že v uvodu knjige *Porušena harmonija sveta*, kjer pravi, da nimamo rešitev za mnoga najbolj temeljna vprašanja našega bivanja (Bučar, 2003a: 3). Dodaja, da se danes dogaja nekaj podobnega, kot pri prehodu iz srednjega v novi vek (Bučar, 2003a: 4). "Nobenih rešitev pa ni, če najprej ne pridemo do diagnoze pravega stanja. Tudi ta je lahko samo približek pravega stanja, kot je približek sleherni stik s stvarnostjo. Življenja nam ne spreminja v raj, pomaga pa nam vzpostaviti vsaj približno harmonijo med nami in sve-

¹ Bistvo znanosti je odkrivanje povezanosti med dvema pojavoma. Če hočemo to povezanost odkriti, moramo odmisлити (abstrahirati) vsa tista na pojav vezana naključja, ki niso njegove bistvene sestavine in so z njim povezana samo zaradi nekih okoliščin. S tem zakrivajo pravo naravo tega pojava in njegovo povezanost. To je miselni postopek, ki je značilen za oblikovanje kateregakoli odgovora in je torej značilen za racionalnost slehernega človeka. Lahko bi ga imenovali kritični um." Bučar, F. (2003a): *Porušena harmonija sveta*, Domžale, Miš, str. 206.

tom /.../” (Bučar, 2003a: 5). S tem nakaže živost družbenih procesov, katerim se morajo vsi družbeni podsistemi in družben sistem kot celota prilagajati.

Šturm in Strojnik (2003: 61) kritično zavest opredelita kot: “/.../ poznavanje prednosti in slabosti razpoložljivih sistemskih metod in njihovih teoretičnih osnov.” Bučar dodaja (2003a: 207): “Bistveni pogoj za kritični um je svoboda duha.” Slednja, kot nadaljuje Bučar, je stalno ogrožena. V prvi vrsti Bučar (2003a: 207) za to nevarnost navaja miselno lenobo. V svojem nadaljnjem opisu kritičnega uma Bučar nakaže presek s pozitivizmom, o katerem bomo govoril kasneje: “Za novo kritično racionalnost je značilno, da načelo nadomesti moč. Za posamezni pojav ne iščemo več sile, božanstva, ampak načelo, ki naj bi bilo temelj urejenosti.” (Bučar, 2003a: 217). Drugje Bučar razloži, kaj je namen kritičnega uma (Bučar, 2006a: 37): “Kritični um pa si zastavlja vprašanja, na katera mu ne religija in ne znanost ne moreta odgovoriti.” Tako Bučar postavlja pod vprašaj tudi tisto, kar drugi avtorji sprejemajo kot dano. Kot primer lahko navedemo sistem demokracije (Bučar, 2003a: 31-3 in Bučar, 2006a: 73-100), tržno gospodarstvo (Bučar, 2003a: 35-50 in Bučar, 2006a: 125-55), Evropsko unijo (EU) (Bučar, 2003a: 51-79) in človekove pravice (Bučar, 2003a: 29-30 in Bučar, 2006a: 38-51). Bučar ostaja kritičen celo do svojega real-političnega dela - osamosvojitve in demokratizacija Slovenije.²

Šturm in Strojnik za družbeno zavest pravita (2003: 61), da pomeni zavedanje posledic uporabe posameznih metodologij. Različne metode za reševanje istega problema lahko dajo različne rezultate. Bučar je podobnega mnenja (2003a: 19): “Do istega cilja navadno ne vodi le ena pot. Lahko jih je več, z različno hitrostjo in težavnostjo, lahko pa so nekatere celo samo navidezne in do cilja sploh ne morejo pripeljati ali pa vodijo celo v nasprotno smer.”

Naslednji dve značilnosti kritičnega systemskega razmišljanja po Šturmu in Strojniku sta komplementarizem na teoretični in metodološki ravni. Prvi pomeni upoštevanje različnih stališč ljudi, ki rešujejo problem in povezavo stališč v novo celoto (Šturm in Strojnik, 2003: 61). Komplementarizem na metodološki ravni vključuje združevanje posameznih sistemskih teorij oziroma tistih njihovih delov, ki omogočajo optimalno rešitev in ki predstavljajo novo, operativno učinkovito celoto (Šturm in Strojnik, 2003: 61). Systemsko-metodološko skladnost izpostavlja tudi Bučar (2006a: 79): “Systemska skladnost

²Moč političnega podsistema se v naši državi ni oblikovala izvirno, v skladu z naravo parlamentarne demokracije, razglašeno v novem ustavnem sistemu. Tudi v novi ureditvi je politični podsistem organsko nadaljeval in črpal svojo moč iz istih osnov kot v prejšnji ureditvi. Njegova moč je večinoma temeljila na gospodarski odvisnosti prebivalstva od politične oblasti. Politični podsistem je bil, čeprav ne formalno, dejansko lastnik vsega gospodarstva /.../ Z novo oblastjo se lastništvo v gospodarstvu ni kar avtomatično spremenilo. Ostalo je enako, zato se tudi ni spremenila osnova, iz katere je novi politični podsistem črpal svojo moč.” Bučar, F. (2003a): Porušena harmonija sveta, Domžale, Miš, str. 134.

mora veljati za vse odločitve, ki zadevajo sistem kot celoto, sicer sistem razpade." Ob tem pa ne izključuje individualizacije človekovih stališč (Bučar, 2003a: 177): "Bistvo sodobnega individualizma je v 'avtointitucionalizaciji', kar pomeni, da išče svojo utemeljitev v samem sebi." Vendar ostaja kritičen do današnjega povečevanja človekove svobode in nepriznavanja človekove omejenosti (Bučar, 2003a: 171-202). Torej v središče svoje sistemske teorije Bučar postavlja človeka in njegovo individualnost. S tem njegova misel pridobi unikatnost in ga umešča v filozofski tok personalistov.

Zadnja značilnost, o kateri govorita Šturm in Strojnik (2003: 61), je človeška emancipacija, ki jo opredelita kot nekaj, kar omogoča udeležencem, da optimalno izkoristijo svoje potenciale. Sistem je zasnovan tako, da izkorišča znanja vseh vanj vključenih subjektov. Zanimivo je, da Bučar (2003a: 171-80) od človeka kot posameznika pričakuje tudi njegovo odgovornost do drugega in to prenaša tudi na družbene podsisteme. Pravi (Bučar, 2003a: 152-3), da mora politični podsystem preiti iz gospodujoče vloge v vlogo servisa ostalim podsistemom. Kot bomo videli kasneje, je posameznik osrednji objekt Bučarjevega sistema.

Bučarjevo sistemsko teorijo torej uvrščamo med kritično sistemsko razmišljanje; njena izvirnost pa se skriva v vlogi posameznika znotraj tega sistema, kar Bučarja približuje personalistični filozofiji.

::3. UNIKATNOST BUČARJEVE SISTEMSKÉ TEORIJE

Bučarjevo sistemsko teorijo bomo soočil s sistemskimi teorijami Niklasa Luhmanna, Karla Deutscha in Immanuela Wallersteina. Te avtorje smo za primerjavo izbrali iz treh razlogov: prvič, vsi so svetovno (pri)znani avtorji ter posledično oblikovalci in glavni motorji razvoja znanosti. Drugič, v svojih delih se vsi dotikajo podobnih tem kakor Bučar. Tretjič, obstajajo globoke razlike med njihovimi sistemskimi teorijami in Bučarjevo.

Luhmann je sociolog, komunikolog, guru sistemske teorije. Teme, ki se jih Luhmann in Bučar dotikata, so si blizu; primerjava njunih sistemov pa razkrije njuno različnost. Če sta za Bučarjevo sistemsko teorijo center človek in etika, je za Luhmannovo sistemsko teorijo ključno okolje, saj sistem obstaja le, če se diferencira od okolja in reagira na njegove spremembe (Luhmann 1977). Wallersteinove raziskovalne teme so prav tako podobne Bučarjevim - sociologija in politologija. Wallersteinova teorija o svetovnem sistemu temelji na materialni, ekonomsko-blagovni izmenjavi, v kateri vidi gonilno silo vseh pojavov v mednarodnih odnosih, in ki je odgovorena za zlorabo močnejših in bogatejših nad šibkejšimi in revnejšimi (Wallerstein 2003). Bučarjeva sistemska teorija ne izhaja iz Maxsove materialistične filozofije, tudi mu ni

lastna Heglova dialektika, pač pa skozi personalizem išče sinergijo idej in materialnega. Deutsch je pisal o mednarodnih odnosih in politologiji, kar se Bučar prav tako dotika. Vendar Deutscha (1966) zanima predvsem proces mednarodnih odnosov, medtem ko ga rezultati in akterji ne zanimajo. Bučarjev sistem je torej drugačen, saj se osredotoča tako na procese, kakor na agens.

Če primerjamo Luhmannovo in Bučarjevo sistemsko teorijo ugotovimo, da je poudarjanje vloge komunikacije med pod sistemi ključno za uspešnost njunih sistemskih teorij. Za Luhmanna je komunikacija notranje vezje med pod sistemi, slednje pa omogoča tudi komunikacijo z okoljem, kajti neenakost je nujna za komunikacijo (Luhmann 1977). Bučar se s pomenom komunikacije načeloma strinja (Bučar, 2006a: 35), vendar pa glede neenakosti in komuniciranja dodaja (Bučar, 2003a: 21): "Če je sposobnost družbenega sistema za preživetje odvisna od njegove sposobnosti prilagajanja okolju, pomeni tak izid najslabši možni konec: sistem je zgubil kompas, na podlagi katerega naj bi se znašel in usmerjal v nenaklonjenem okolju." Bučar loči med zaprtimi (EU) (Bučar, 2003a: 60-1) in odprtimi sistemi (Slovenija) (Bučar, 2003a: 61-2). Za Bučarja torej vprašanje enakosti ni nujno pogoj za komunikacijo.

Že omenjena glavna razlika med Luhmannom in Bučarjem je v pojmovanju človeka. Luhmann naj bi nekoč izjavil, da nima interesa za ljudi. Človeka Luhmann ne obravnava kot del sistema (Luhmann, 1995: 210-55). Kokot (1991: 15) govori celo o Luhmannovem antihumanizmu, dehumanizaciji in demoralizacijski teoriji. Luhmann človeka nadomešča z diferenco med okoljem in sistemom, kjer je okolje najpomembnejši pogoj za oblikovanje sistema (Luhmann, 1995: 176-209). Bučar pa nasprotno obravnava prav človeka kot osrednjo točko svoje sistemske teorije.³

Človekovo osebnost pojmuje v krščanskem dojemanju individualizma (Bučar, 2003a: 174). S tem se Bučar približuje personalistični filozofiji. Luhmann, osredotočen na procese, tako razume tudi čas - kot interpretacijo realnosti (Luhmann, 1995: 59-102). Luhmann s tem odpravlja vlogo zgodovinskega spomina, čemur Bučar (1989: 5) izrazito nasprotuje: "Vse, kar je danes, ima korenine v preteklosti. In vse, kar bo nastalo v bodočnosti, je v zarodku že danes." Za Bučarja čas in zgodovina nista stvar interpretacije, pač pa je "/.../ naša eksistenca ogrožena, če ne poznamo in ne razumemo zgodovine /.../ naša sedanja svoboda pa je ogrožena, če pozabljamo na korenine, iz katerih je ta svoboda zrasla." Bučar (2007: 18).

³"Človek je edino bitje, ki je v primerjavi z ostalimi biološkimi svetom po eni strani v bistveno slabšem položaju. Odgovore more v pretežni meri oblikovati sam, ne narekujejo mu jih nagon. Po drugi strani pa prekaša ves ostali biološki svet po tem, da je sposoben sam ustvarjati odgovore, ker je obdarjen s kritičnim razumom in je sposoben učiti se na temelju svojih izkušenj." Bučar, F. (2006a): Na novih razpotjih, Celjska Mohorjeva družba, str. 35.

Ugotavljamo, da je skupna točka Luhmannove in Bučarjeve systemske teorije funkcioniranje sistemov - komunikacija med podsistemi ter med sistemom in okoljem. Vendar Bučar govori tudi o vplivu človeka na sistem in obratno. Še več, Bučar postavlja človeka za izhodišče vseh družbenih dogajanj, Luhmann pa želi človeka izključiti iz vseh sistemskih procesov. Bučar hierarhično nadgradi vlogo posameznika v (pod)sistemu z vlogo sistema v okolju in v odnosu do drugih sistemov. Tako sistem prevzame vlogo posameznika ter predstavlja nov nivo komuniciranja med sistemi ter med sistemom in okoljem. Bučar svojo misel pojasnjuje na primeru posameznika in naroda.⁴

Wallersteinova teorija svetovnega sistema sodi v področje historične sociologije, ki ima svoje zametke že pri Marxu (Hobden in Jones, 2006: 126-44). Če sta si Wallersteinov in Bučarjev sistem v pojmovanju vloge časa enotna, pa si nista v drugih vidikih.

Gonilna sila Wallersteinove teorije svetovnega sistema je kapital (Wallerstein 2003). V kapitalu Wallerstein najde razlog za težave današnjega globaliziranega sveta (Wallerstein, 2004: 23-59). Wallerstein deli svet na jedro, periferijo in polperiferijo (Wallerstein, 1984: 7). Vsi trije deli so med seboj povezani skozi izkoriščanje; obenem pa v njih samih vlada strogo razmerje hierarhije in izkoriščanja (Wallerstein, 1979: 49-118). Za Wallersteina torej okolje (pod)sistema ni pomembno, saj je izkoriščanje edino kar vpliva na njegovo delovanje. Tudi za Bučarja velja, da se elementi sistema (podsistemi) povezujejo med seboj; ne velja pa, da je delovanje (pod)sistema neodvisno od okolja.⁵

Wallerstein meni, da sta politika in ekonomija tako prepleteni, da ju ne moremo ločiti enega od drugega (Wallerstein 1997). Wallerstein (1997: 89) pravi, da sta kapital in politika dve strani istega kovanca. Posledično, so po Wallersteinu države in meddržavni sistem okvir za kapitalizem (Wallerstein 1984). Posledično sta kapitalizem in mednarodni sistem neločljivo povezana, saj drug drugega generirata (Wallerstein 2004). Podobnega mnenja je tudi Bučar (2003a: 134-8), ki dodaja, da je takšno stanje škodljivo in da mora priti do ločitve med političnim in ekonomskim podsistemom (Bučar 2003a: 134-5), česar Wallerstein ne omenja.

⁴Temeljni izziv je bil v emancipaciji oz. v uveljavljanju posameznika in njegovih povezanosti, predvsem narodov, kot samostojne osebnosti oz. družbenih entitet, pri čemer so tudi slednje, zlasti narod, samo eno od sredstev za uveljavljanje polne osebnosti svobodnega posameznika, s tem pa tudi nov način integracije v družbene skupnosti. To je v nasprotju s t.i. holističnim pojmovanjem družbe in posameznika, kjer sta država in narod oz. rasa samostojna bitnost nad posamezniki, ki jo sestavljajo in so samo njene pritikline brez lastne istovetnosti." (Bučar, F. (2007): Rojstvo države, Izpred praga narodove smrti v lastno državo, Didakta, str. 31.

⁵Iz političnega podsistema samega zato ni pričakovati sprememb, ker niso v njegovem interesu niti v dosegu njegovega razumevanja lastnega položaja. Do pritiska bo prišlo iz podsistemov, ki so najbolj neposredno izpostavljeni zahtevam širšega okolja in katerih delovanje je izrazito pomembno za vključevanje naše družbe med razvite." Bučar, F. (2003a): Porušena harmonija sveta, Domžale, Miš, str. 153-154.

Pri Bučarju lahko opazimo znake 'Wallersteinovega izkoriščanja', ko analizira stanje v EU, vendar tega ne gre pripisati 'Bučarjevemu marksizmu', pač pa veliko globlji in starejši tezi o politiki moči: "Nacionalna megalomanija namreč ni omejena samo na Balkan. /.../ Pravo nevarnost za Evropo predstavlja nacionalna grandomanija velikih držav, ki nastopajo kot protagonist Združene Evrope." Bučar (2003b: 63).⁶

Politika moči ne izhaja iz marksizma, ne iz 'Wallersteinovega izkoriščanja', pač pa je posledica pozitivističnega pristopa kvantifikacije vsega, tudi politike. V naslednjem poglavju se bomo posvetili Bučarjevemu postpozitivizmu in njegovemu razumevanju moči. Za zdaj naj izpostavimo, da Bučarjeva sistemska teorija nasprotuje izključno pozitivističnemu razumevanju politike (Bučar, 2006a: 76): "Matematična geometrična metoda, katere uporaba je omogočila nova odkritja, /.../ ni mogla prerasti v svetovni nazor. Iz enostavnega razloga, ker ne more vključiti vsega tistega, kar se ne da meriti, tehtati, vsega kar se izmika izkustvenim prijemom."

Bučar v pomanjkanju novih idej pri vodenju politike vidi tudi glavni problem današnje EU.⁷ Za Wallersteina pa je kriza današnjega sveta materialne narave - politična in ekonomska. Bučar pa današnjo krizo vidi kot krizo idej: "Kriza izhaja iz nesorazmerja med vrednostnim in izjemnim tehnološkim razvojem." (Bučar, 2007: 18). To je tudi temeljna razlika med Wallersteinovo in Bučarjevo sistemomsko teorijo - epistemološki izhodišči sta popolnoma drugačni.

Tudi ko Wallerstein uporablja izraz 'geokultura', označuje z njim kulturo v svojem svetovnem sistemu, kulturo ki jo sestavljata dve komponenti - ideologija liberalizma in scientizem (Wallerstein 1991). Torej Wallersteinova geokultura ostaja zvesta marksističnim filozofskim izhodiščem. Bučar podobnega izraza ne uporablja, vendar obe komponenti priznava kot oblikovalki današnje družbe in identitete današnjega človeka, hkrati pa ju močno kritizira: "/.../ Neoliberalna /.../ značilnost je v odklanjanju sleherne omejitve iz kateregakoli vira zunaj

⁶"Nove pristopnice pri nastajanju EU, njeni institucionalni in vsebinski ureditvi, niso v ničemer sodelovale. /.../ Nihče jih zato ni vprašal, niti niso same postavljale kakih vprašanj. Ustava, ki je nastajala brez sodelovanja kar dveh petin članic EU, seveda ne more predstavljati zadostnega temelja za dolgoročneje sožitje. /.../ Že samo ideja 'motorja' kaže na supremacijo interesov nekaterih. Vse članice morajo prevzeti vlogo motorja. /.../ Predvsem manjše, formalno sicer enakopravne države, se spreminjajo v province z zanemarljivimi pristojnostmi." Bučar, F. (2006b): "Prihodnost evropske ustave, prihodnost Evropske unije." Povzeto 11. januarja 2008 s strani http://www.panevropa.si/referati/referat_16.htm.

⁷"To je življenjski problem EU in njenega obstoja. Kakršnakoli ureditev EU naj bi nastala na temelju sedanje konvencije - življenja sposobna bo samo tista, ki bo zagotovila identiteto tudi narodov Srednje in Vzhodne Evrope, vključno z njihovimi državami. Ali pa Združene Evrope ne bo. To spoznanje, ki niti približno še ni prisotno v Zahodni Evropi, pomeni pomemben premik tako v našem kot tudi v njihovem pojmovanju Evrope." Bučar, F. (2006c): "Vloga malih narodov v EU." Povzeto 11. januarja 2008 s strani http://www.panevropa.si/referati/referat_1.htm.

sebe. Zato se nujno sooča s problemi dezintegracije družbe in posameznikove osebe." (Bučar, 2003a: 178).

Glavna razlika med Wallersteinovo in Bučarjevo sistemsko teorijo je v njih-
nih izhodiščih. Wallerstein izhaja iz materialnega sveta in nadaljuje Marxovo
filozofijo; materialnost pa je za Bučarja samo del sistema, ne pa tudi njegovo
počelo. Bučar tudi ne pristaja na Heglovo dialktiko, pač pa skozi personali-
zem išče sinergijo obeh skrajnosti. Oba avtorja zagovarjata povezovanje med
pod sistemi, vendar pa se razlikujeta glede na njihov odnos do okolja.

Deutschejeva sistemska teorija je najbližja Bučarjevi. Podobno kakor Lu-
hmann, Deutsch gleda na družbo z informacijskega vidika (Deutsch 1966).
Vendar pa Deutsch svoj sistem dopolni z 'biološkim' pristopom, ki ni zgolj
informacijski mehanicizem, saj poudarja vlogo odločitev, povratnih zank ter
se osredotoča na socialne komponente spremembe sistema (Deutsch, 1966:
30-50). Kakor sprememba v DNK pomeni spremembo v funkcioniranju biolo-
škega sistema, podobno velja za družbeni sistem, kjer spremembe 'družbene
DNK komponente' prinesejo spremembe sistema. Spremembe 'družbenih DNK
komponent' so pogostejše, kakor so spremembe pri biološkem DNK. Do njih
pride ob premoči informacij iz povratnih informacijskih zank v nasprotju z
gravitacijo sistema k ohranjanju ekvilibriuma (Deutsch, 1966: 88-91). Deutsch
torej poudarja učno sposobnost sistema (Deutsch 1986).

Bučarjeva sistemska teorija prav tako poudarja vlogo povratnih zank in
sistemskih korektivov, ki pomagajo ohranяти individualnost sistema, brez njih
bi sistem izgubil kompas ter se popolnoma prepustil okolju (Bučar, 2003a:
21). Deutsch dopušča možnost 'učnenja' sistema tudi ne načrtovano (Deutsch,
1980: 23), za Bučarja pa se sistemske spremembe lahko dogodijo le z jasno
vizijo in skupnim ciljem (pod)sistemov.⁸

Naslednja razlika med Bučarjem in Deutschem je v proučevanju politike.
Bučar (2003a; 2006a), na začetek postavi etiko, nato politično funkcioniranje.
Deutsch pa kot izhodišče politike vidi moč, nato njeno funkcioniranje (De-
utsch 1971). Bučar je torej bolj usmerjen k idejam, Deutsch je bolj materijski.

Če je za Bučarja človek središče sistema, se Deutsch nanj ne osredotoča.
Oba obravnavata človeka kot racionalnega (Bučar, 2003a: 206-10; Deutsch,
1966: 45-50), vendar pa iz drugačni razlogov. Za Deutsch racionalnost člo-
veka izhaja iz človekovega izkustva in njegove zmožnosti učenja (Deutsch,

⁸"Sposobnost naroda, da preživi in da obstane v družbenem okolju v tekmi za svoj obstoj in življenjski prostor, je odvisna predvsem od njegove vloge do življenja. Ta /je odvisna/ od organizacije družbenega okolja v katerem se uveljavlja. To okolje je hierarhično sestavljeno, pri čemer njegove posamezne enote opravljajo vsaka svoje posebne naloge, ki se smotno vključujejo v skupni cilj. /.../ Ta hierarhičnost temelji na skladnosti ciljev vseh enot /.../, kar pomeni, da morajo biti cilji sleherne ožje enote oz. skupnosti usklajeni s cilji širše." Bučar, F. (2009): Slovenci in prihodnost, Slovenski narod po rojstvu države, Didakta, str. 105.

1966: 80-97). V tem vidi tudi tisto, kar omogoča sistemu spremembo (Deutsch, 1966: 80-97). Bučar pa racionalnost človeka vidi v človekovi naravi - v sposobnosti mišljenja, ki ga imenuje kritični um (Bučar, 2003a: 206). Če Bučar vidi individualnost človeka kot posledico njegove racionalnosti, pa je pri Deutschu obratno. Človekova avtonomnost je glavna 'družbena DNK komponenta', ki omogoča spremembo sistema in racionalnega človeka (Deutsch, 1966: 200-13).

Deutsch (1952: 356) se fokusira na politične entitete, različne državne agencije, velike korporacije in organizacije. Zanima ga (pod)sistemska funkcioniranje. Ali je slednje tudi tako racionalno in preračunljivo kakor človek? Za Bučarja je odgovor jasen - kakor je človek racionalen, tako sta racionalna tudi narod in država.

Na Bučarjevo mišljenje je imel Deutsch velik vpliv. Obema je skupen behaviorizem ter prenos bio-informatike v družboslovje. Navljub velikim podobnostim, pa med njima obstajajo tudi razlike: načini učenja sistema, začetna točka proučevanja politike (moč ali etika), narava racionalnosti človeka.

4. BUČAR KOT POST-POZITIVIST

Racionalizem in empirizem 16. in 17. stoletja sta zasejala temelje pozitivistični filozofiji in znanosti, ki je danes v svojih novejših različicah prevladujoča znanstvena oblika. Pozitivizem kot način modernega razmišljanja ne priznava ničesar, česar se ne da opazovati in meriti. Naravoslovne-tehnične metode želi prenesti v družboslovje. Vse pojave želi umestiti v sisteme. Česar ni mogoče racionalno in empirično razporediti ali tudi zbirokratizirati, ne obstaja (Aron, 1976: 563). Filozof Baruch Spinoza je v svojem delu *Ethica, ordine geometrico demonstrata* leta 1677 (2010) poizkušal zgraditi celo novo etiko na temelju matematike in geometrije.

V 20. stoletju so matematiki, naravoslovci in filozofi, še posebej tisti v okviru Dunajskega kroga (Moritz Schlick, Rudolf Carnap in Richard von Mises) radikalizirali klasične pozitivistične mislece (Auguste Comte, John Stuart Mill in Herbert Spencer) ter izoblikovali neopozitivizem (Jerman, 1993: 307). Zaradi svoje matematično-logične ozkosti ga nekateri imenujejo tudi logični pozitivizem (Ayer, 1959: 3). Ta je najradikalnejša oblika pozitivizma, ki zavrača tudi filozofijo (Stanford Encyclopedia on Philosophy 2013).

Za Bučarja je pozitivizem ideologija, imenuje jo tudi filozofija.⁹ Ob svojih

⁹Vlogo najbolj trde ideologije si je danes priborilo znanstveno pozitivistično razlaganje sveta, ki z izključevanjem slehernega drugačnega tolmačenja zapira krog razumske svobode in postaja ena najbolj nevarnih ideologij prav zato, ker svoje ideološkosti sploh ne priznava. Pozitivistično razlaganje sveta je ideologija predvsem zato, ker sloni na domnevi, da je z metodo pozitivizma mogoče preseči razklanost med objektivnim zunanjim svetom in

znanstveno-pozitivnih učinkih (težnja k preverjanju in merjenju pojavov, sistematiziranje, statistična obdelava podatkov, eksponentna rast faktografskega znanja in razvoja znanosti) pa pozitivizem ne more zaobjeti vseh rasežnosti sveta - kulture, ideologije, vrednot.¹⁰

Pogosto človeštvo na neko skrajnost reagira z drugo skrajnostjo. Tako je bilo tudi v odgovoru na (neo)pozitivizem - nepozitivizem. Ob bok kvantitativnosti pozitivizma so znanstveniki in filozofi postavili kvalitativnost nepozitivizma. Izhajajoč iz misli sociologa Maxa Weberja ter filozofa Karla Poppra, prvih kritikov pozitivizma, so predstavniki nepozitivizma (Willard Van Orman Quine, Hilary Putnam in Paul Feyerabend) zagovarjali, da izkustvena dejstva in miselna teorija nista dve med seboj ločeni področji, ampak se vzajemno prepletata in dialektično izpolnjujeta (German, 1970: 940). V ospredju proučevanja znanosti so humanistične težnje, da se znanstvenik kot subjekt znanosti vrne nazaj v znanost. Znanstvenik ni več abstraktna enota ali pozitivistični robot, temveč človeško bitje, ki ne živi v družbenem vakuumu, temveč je posrednik med širšim družbeno-političnim in kulturnim okoljem ter posamezno znanostjo, ki izhaja iz njega. Opisane humanistične težnje začenjajo zanikati absolutnost in objektivnost znanosti, saj vključujejo relativistično pojmovnost delovanja znanosti: poudarjajo kulturni kontekst, družbeno-ekonomske razmere, posebnosti raziskovalnega polja in organizacijskega sobesedila (Sočan, 1992: 56).

Nepozitivizem predstavlja drugo skrajnost znanosti. V želji po dodajanju kvalitete popolnoma ignorira kvantiteto. Odsotnost kvantitete pomeni odsotnost strukture in povečevanje osebnih izkušenj, ki pa ne bi smele biti generalizirane, kakor to počne nepozitivizem. Tako nepozitivisti zaidejo v relativnost in zanikajo absolutnost tako na znanstvenem, kot tudi na vrednostnem in duhovnem nivoju. Odsotnost zgodovinskega spomina, objektivnosti in t.i. *common sence* je dejstvo, ki nam pravi, da tudi nepozitivizem ne predstavlja tiste spremembe znanstvene paradigme, ki si jo želimo.

Če se osredotočimo na moderno družboslovno znanost, ugotovimo, da se je le ta začela prav iz pozitivističnih premis. Niccolò Machiavelli je z metodo opazovanja, ki je v prvi vrsti značilna za naravoslovje, prišel do zaključkov o družbi in politiki pred Galileo Galileiem, naravoslovcem. Eden izmed utemeljiteljev klasičnega pozitivizma, Auguste Comte, je hkrati tudi začetnik sociologije (Smith, 1997: 14), ki jo je imenoval socialna fizika. Comte je znanost

.....
subjektivnim notranjim svetom človeka in da je tako mogoče človeku zagotoviti neposreden dostop do spoznanja objektivnega sveta." Bučar, F. (2003a): Porušena harmonija sveta, Domžale, Miš, str. 28.

¹⁰"Matematični pristop pozitivizma k problemu sveta je na eni strani omogočil materialni napredek, kot ga dolej svet še ni poznal, hkrati pa mu je omogočil dostop do vsega, kar mu ni dostopno. To velja za duhovni svet, za vse področje kvalitete v nasprotju z njemu edino dostopno kvantiteto, za vse tisto, česar ni mogoče meriti z empiričnimi merili." Bučar, F. (2003a): Porušena harmonija sveta, Domžale, Miš, str. 30.

videl hierarhično urejeno, kjer je matematika na dnu in sociologija na vrhu (Smith, 1997: 14). Vse to kaže, da oba pristopa, kvantitativni (pozitivistični) in kvalitativni (nepozitivistični), nista vsaksebi, temveč je možna njuna sinergija. Tako so nekateri filozofi in znanstveniki nakazali postmoderno znanstveno paradigmo, ki bo združevala oba pristopa - post-pozitivizem.

Post-pozitivizem je še vedno v nastajanju. Njegova ontologija je jasna, epistemologija se izrisuje, metodologija pa je še meglena. Tako različni avtorji predlagajo različne analgamske strukture med pozitivizmom in nepozitivizmom. Nicholson pravi (1997: 140-3), da moramo ohraniti pozitivistično metodologijo, ki nam pove, kako (kolikšen) svet je; kako bi svet moral biti, pa je nujno dopolnilo, ki ga pozitivizem ne sme izključiti. Brglez (2006: 343) je podobnega mnenja in zagovarja epistemološki nepozitivizem in ontološki pozitivizem. Žal pa nobeden od omenjenih avtorjev ne specifikira metodologije post-pozitivizma. Bučar nepozitivno opozarja (2006a: 36), da danes na najvišje in najpomembnejše mesto prihajajo vrednote, ki so povezane s pojmovanjem in razumevanjem položaja človeka v svetu in smislom njegovega bivanja. Hkrati priznava, da je matematični pristop pozitivizma k problemom sveta omogočil materialni napredek in omogočil človeku dostop do obravnave vsega, kar mu do sedaj znanstveno še ni bilo dostopno (Bučar, 2003a: 30). S tem nakaže svoj doprinos k nastajanju post-pozitivistične znanstvene paradigme.

Morda je najbližja celostnemu opisu fuzije med kvantitativnim in kvalitativnim pristopom filozofija Larryja Laudana. Laudan preko kritike pozitivistov in nepozitivistov preide do sinteze, kar ni uspelo Karlu Poppru, Thomasu Kuhnu, ali kateremu drugemu filozofu. Za Laudana je znanost dejavnost, ki rešuje probleme. Svojo teorijo imenuje 'normativni naturalizem', ki je kombinacija narave in norme (Laudan 1990). Pozitivistično zagovarja, da znanost deluje po različnih metodoloških programih, obenem pa postavlja močno nepozitivistično normativno zahtevo, vezano na odnos med ciljem in sredstvom za njegovo dosego. Znanost ima tako smisel ne le v kopičenju vedenja, pač pa tudi v reševanju problemov (Laudan, 1996: 77-87). Torej, znanost naj sledi načelom pozitivizma, vendar svoje usmerjanje in iskanje smisla naj prepusti nepozitivizmu.

Podobno kakor drugi avtorji, Bučar svoje post-pozitivistične sistemske teorije v celoti ne predstavi; ustavi se pri metodologiji združevanja obeh pristopov. Vendar pa postavi dobre nastavke za definiranje te metodologije. Bučar je postavil teorijo, kjer sta njena struktura (pozitivizem) in agens (nepozitivizem) enakovredna. Človek oblikuje sistem, saj upravlja njegove podsisteme, vendar okolje sistema in okolje podsistemov vplivata tudi na človeka ter njegove odločitve in dejanja. Vprašanje ostaja, kako meriti in analizirati takšen sistem?

Bučar se tega vprašanja zaveda, zato ga vedno znova izpostavlja.¹¹ Vendar v svojih delih Bučar le nakaže rešitev.¹²

Bučar torej izpostavi etiko, znotraj nje pa odgovornost (Bučar, 2003a) kot začetni aksiom svoje systemske teorije, s tem pa tudi post-pozitivistične metodologije, ki pa jo nadalje ne razgrne. Pravi (Bučar, 2006a: 36): "Na najvišje in najpomembnejše mesto prihajajo vrednote /.../, ki so povezane s pojmovanjem in razumevanjem položaja človeka v svetu in smislom njegovega bivanja." Vsa človeška dejanja, tudi znanost, mora torej temeljiti na etiki odgovornosti do sočloveka.

Poudarjanje etike in odgovornosti je danes v okviru znanosti mednarodni odnosov pogosto. Še več, nekateri avtorji (Barkin 2003) postavljajo etiko za izhodišče svojih post-pozitivističnih teorij. Bučarjev sistem tako vstopa v trenutno znanstveno razpravo v mednarodnih odnosih.

::5. BUČARJEV SISTEM ZNOTRAJ TEORIJ MEDNARODNIH ODNOSOV

V zadnjih 40 letih so znotraj teorij mednarodnih odnosov dominirale pozitivistične teorije (Smith, 1997: 11), zlasti realizem v svojih številčnih različicah. Osrednje točke realizma so: državni centralizem, preživetje, samopomoč (Dunne in Schmidt, 2006: 163), vprašanja moči, varnosti in človekovega egoizma ter posledično anarhije v mednarodni skupnosti (Simoniti, 1998: 12).

Ob koncu hladne vojne pa se je takratni optimizem o 'novem svetovnem redu' (Bush, 1990) razširil tudi na področje paradigmatične razprave znotraj teorij mednarodnih odnosov - gre za četrto razpravo v znanosti o mednarodnih odnosih. Pozitivističnim pristopom so začeli nasprotovati nepozitivistični, med katerimi osrednjo vlogo igra konstruktivizem. Slednji je teorija, ki v mednarodnih odnosih poudarja pomen socialne in institucionalne narave akterjev, moč idej in simbolov, religije, jezika, identitete, človeške čustvenosti in (ne)racionalnosti; torej ne-materialnih dejavnikov (Wendt, 1995: 71-2; Gilpin, 2001: 19-20).

V znanosti mednarodnih odnosov ločimo štiri velike razprave oz. štiri velika obdobja razvoja te znanosti. Obdobje prve razprave je čas med obema sve-

¹¹"Zunaj-izkustveni svet pa je predvsem svet vrednot, svet kakovosti. Tega ni mogoče meriti z matematičnimi metodami, pa seveda tudi ne preprosto zanemariti kot nekaj brezpredmetnega, kar znanosti ne zanima. Človek se namreč sooča ne samo s snovnim ampak tudi z duhovnim svetom /.../" Bučar, F. (2003a): Porušena harmonija sveta, Domžale, Miš, str. 34.

¹²"Vse odločitve nekega podsistema morajo s svojim učinkom potrjevati cilje, ki jih zasleduje sistem kot celota in v nobenem primeru ne sme priti z njimi v nasprotje, zlasti ne s temeljnimi vrednotami, na katerih sloni. Nikakor pa ni nujno, da ožji del sistema ne bi prihajal do svojih odločitev tudi na drugačen hierarhičen način." Bučar, F. (2006a): Na novih razpotjih, Celjska Mohorjeva družba, str. 79.

tovnima vojnima. Leta 1919 so na univerzi v Aberystwythu v Walesu uvedli akademsko disciplino mednarodna politika (Smith in Baylis, 2006: 4), kar lahko štejemo kot začetek znanosti o mednarodnih odnosih. Prva razprava je potekala med realisti (Edward Hallett Carr, Reinhold Niebuhr) in idealisti ali liberalnimi avtorji (Woodrow Wilson, Alfred Eckhard Zimmern). Predmet razprave sta bila narava mednarodnih odnosov - ali je anarhična, in posledično vprašanje vloge mednarodnih organizacij (Kurki in Wight, 2007: 16-7).

Druga razprava je potekala v šestdesetih letih in se osredotočila na metodološke zmožnosti 'znanstvenega pristopa' in 'zgodovinske metode' za razumevanje mednarodnih odnosov (Curtis in Koavisto, 2010: 433). Prvi so zagovarjali pozitivistično opazovanje in merjenje, drugi pa so izhajali iz behaviorizma in zagovarjali interpretativno sociološko zgodovino (Kurki in Wight, 2007: 17-8). Ker so behavioristi (Karl Deutsch, Morton Kaplan) sprejemali ontologijo in epistemologijo pozitivistov (Hans Morgenthau, Hedley Bull) gre zgolj za razpravo o metodologiji.

Tretja razprava je potekala v sedemdesetih in osemdesetih letih znotraj pozitivističnih pristopov - neorealizem, neoidealizem in kritične teorije (Kurki in Wight, 2007: 18). V ospredju je bila zlasti neo-neo razprava (neorealizem in neoidealizem). Tematsko sta si prva in tretja razprava blizu. Neorealisti (Kenneth Waltz, Joseph Grieco) so trdili, da je anarhična struktura mednarodne skupnosti tista, ki vodi države pri njihovih odločitvah v mednarodni skupnosti. Neoidealisti (Robert Keohane, Joseph Nye) pa so zagovarjali vpliv organizacij na odločitve držav skozi proces kompleksne soodvisnosti. Oba pristopa sta se osredotočila na strukturo mednarodne skupnosti, in ne na nivo države, kakor je bilo to v prvi razpravi. Ker sta si neorealizem in neoidealizem idejno-teoretsko zelo blizu, nekateri avtorji (Wæver, 1996) zanikajo obstoj te velike razprave, saj naj bi šlo za razpravo med različicami enake teorije. Sam se strinjam z Wæverjem, vendar je potrebno dodati, da so v tej razpravi sodelovali tudi že omenjeni avtorji kritične teorije (Robert Cox, Samir Amin), ki so razpravi dali širino, katere tudi prva razprava ni imela. Slednji so kot ključne elemente mednarodnih odnosov izpostavljali odvisnost, kolonialne odnose in izkoriščanje močnejših in razvitejših držav preostalega sveta.

Četrta razprava poteka med pozitivisti in nepozitivisti od konca hladne vojne (Kurki in Wight, 2007: 19-23). Če so bili v predhodnih razpravah avtorji vsaksebi, se v tej razpravi pojavljajo tudi težnje po iskanju sinergije med obema poloma. Tako nekateri avtorji iščejo načine, kako združiti dve do sedaj nasprotujoči se paradigmi. V to razpravo vstopajo znanstveniki tako z realistične kot s konstruktivistične strani. Realisti so izoblikovali novo teorijo - neoklasični realizem. Gre za obliko realizma, ki poudarja pomen strukture in agensa za razvoj dogodkov v mednarodnih odnosih; obenem pa

poudarja vlogo ljudi, ki sprejemajo odločitve, ki niso vedno racionalne (Rose, 1998; Schweler, 2004). Tako je neoklasični realizem odprl vrata za dialog s konstruktivizmom (nepozitivizem), ki v osnovi poudarja agens in subjektivno percepcijo stanja in reagiranja ljudi. Konstruktivisti pa so na z druge strani začeli posvečati definiciji in obravnavi moči (Barnett in Duvall, 2005; Wendt 1999), ter s tem naredili korak proti realizmu (pozitivizem). Menim, da izraz 'druga druga razprava' za četrto razpravo ni primeren, saj gre pri slednji za razpravo o znanstveni ontologiji in epistemologiji, medtem ko je druga razprava ostala omejena na metodologijo.

Trenutno stanje četrte razprave je 'realistični konstruktivizem', ki izpostavlja skupne točke realizma in konstruktivizma (Barkin, 2003) ter omogoča nadaljno razpravo o epistemologiji in metodologiji nove znanstvene paradigme (Bially Mattern, 2004: 343-4). Tu pa so si avtorji različni. Nekateri zagovarjajo moč (Jackson in Nexon, 2004), drugi etiko (Barkin, 2003) kot izhodišče. Prav v tem kontekstu je Bučarjeva sistemska teorija sila koristna. Bit Bučarjevega sistema je človek in njegova etika odgovornosti, torej zagovarja določene norme. Te norme Bučar prenaša iz nivoja človeka na nivo naroda in države in mednarodnih odnosov. Vendar na nivoju naroda in države akterji ne morejo ravnati etično samo zaradi svoje odgovornosti do drugega, temveč potrebujejo tudi moč. Etiko odgovornosti je torej potrebno dopolniti s konceptom moči. Bučar to napravi zavestno, vendar temu ne posveča nikarkšne pozornosti, zanj je to samoumevno. Tako predlagamo nov izraz - geopolitična etika - ki predstavlja fuzijo koncepta moči in etike odgovornosti.

Že iz imena 'normativne teorije' lahko sklepamo, da so to teorije, ki pojasnjujejo, kakšno bi moralo biti stanje v mednarodni skupnosti in kako naj bi mednarodni odnosi danes potekali. Bučarjeva sistemska teorija vnaša nov pogled na norme v mednarodne odnose, zato jo umeščamo med normativne teorije. Brglez pravi (2006: 105), da normativne teorije odpirajo nove aksiološke komponente teoretičnega diskurza, ki jih teoretiki razumemo kot različne etične tradicije ali kot konstantno odgovarjanje na vprašanje vojne in miru v mednarodni skupnosti. Tako Held (2003: 168-9) prevaja svojo normativno teorijo v prakso, empirijo prevaja v novo globalizacijo oz. kozmopolitizmom, ki bi spoštoval kulturne in etične razlike, kljub transnacionalnemu vodenju politike, kjer države niso več edini dejavnik, ter bi hkrati tudi zagotavljal eksistenčno varnost vsem narodom. Za uresničitev kozmopolitizma, pravi Held (2003: 169), je potrebno troje: osrednja točka morale v mednarodnih odnosih mora postati oseba in ne več država; enakost morajo priznavati vsi; vsak posameznik mora delovati po skupnih vrednotah in načelih kozmopolitizma.

Kot smo že pokazali, je človek središče tudi Bučarjeve sistemske teorije, vendar pa se Bučar ne odpoveduje državi, narodu in naciji, tudi ko govori o

globalizaciji. Narodna istovetnost je za Bučarja ena izmed ključnih identitet in vrednot. Bučar potrjuje teze Coudenhove-Kalergija (2000 [1923]: 71): "Vsaka nacija je svetinja, kot gojišče kulture, kot kristalizacijska točka civilizacije in napredka." Na nivo mednarodnih odnosov Bučar prenese etiko medosebnih odnosov (Bučar, 2003a: 64): "Nacionalna zavest je zavest o samem sebi. Brez zavesti ni individuuma in zato tudi ne osebe. Brez osebe pa ni nacije." Kakor je v medosebnih odnosih umor osebe etično nesprejemljivo dejanje, tako je v mednarodnih odnosih umor naroda nesprejemljiv. Gre za etične norme, ki so skupne vsemu človeštvu in ki narekujejo odgovornost mednarodne politike. S tem se Bučar približa konceptu 'svetovnega etosa' (Küng, 2004: 15-27). Kljub različnim kulturam obstajajo temeljne etične norme, ki jih dosežemo samo z dialogom z drugimi. Omenjene etične norme so idejni temelj dveh sodobnih konceptov v mednarodnih odnosih - humanitarna intervencija in odgovornost zaščititi (*responsibility to protect*). Oba koncepta pa poosebljata Bučarjevo geopolitično etiko, ki za etično ravnanja predvideva tudi posedovanje moči.

Tudi Held (2003) teži k univerzalni etiki, vendar ne pove, kako naj do nje pridemo. Brown (1997: 287-97) prav tako izpostavi pomembnost univerzalnosti, ki jo lahko razberemo že iz človekovih pravic, ki so univerzalno definirane, ter dodaja (Brown, 1997: 287-8), da do univerzalnosti vodi dialog. Najprej dialog znotraj posamezne družbe, nato dialog med različnimi družbami. Medkulturni dialog je torej iskanje največjega skupnega imenovalca vseh ljudi. Bučar ne govori samo o dialogu, pač pa predvsem o izkušnjah in modrosti (Bučar, 2003a: 199-202) ter o skepsi in kritičnem razmišljanju o vsem (Bučar, 2003b: 64-5). To so zanj ključni dejavniki vzpostavljanja družbe na novo. Kakšna naj bi ta nova družba bila, pa Bučar podaja na primeru Evrope. Pravi, da se mora doba nacionalnega nihilizma in nacionalnega šovinizma končati, začeti se mora doba sodelovanja, spoštovanja, na etiki utemeljene enakosti med narodi v Evropi (Bučar, 2003b: 61-2). Nova Evropa je po Bučarjevem mnenju (2006a: 42) nov svetovni nazor: "Problem nove Evrope je problem novega svetovnega nazora, ki ne bo temeljil samo na kvantiteti, ampak tudi na kvaliteti in bo priznaval tudi duhovni svet, tudi kar je nemerljivo z empiričnimi merili."

S tem se izrisuje udejanjanje nove paradigme v praksi mednarodnih odnosov. Postpozitivizem bo v realnih mednarodnih odnosih zaživel, ko bodo nacionalni interesi držav definirani v okviru geopolitične etike. Le ta ne bo odpravila vojne, pač pa bo odpravila največjo človeško grozoto - genocid, lahko pridemo le ob spremembi posameznika in njegovih dejanj. Človek, kot glavni agens sistema, mora sprejeti orisano tezo ter reagirati v skladu z njo.

Bučar torej izkristalizira epistemologijo post-pozitivistične znanosti o mednarodnih odnosih ter dodatno osvetljuje žal še vedno ne popolnoma jasno metodologijo te nove znanstvene paradigme.

::6. UPORABNA VREDNOST BUČARJEVEGA SISTEMA

Bučarjevo sistemsko teorijo bomo aplicirali na primerih EU in razpada Jugoslavije. V obeh primerih se jasno pokaže aplikativna vrednost Bučarjeve systemske teorije, ki obrazloži zgodovinske dogodke, hkrati pa tudi ponudi rešitve za izzive in probleme.

Bučar vidi tri velike ideje, ki generirajo politiko držav v EU: nacionalni šovinizem, nacionalni nihilizem ter nacionalno sodelovanje in spoštovanje (Bučar, 2003b: 58-65). Nacionalni šovinizem oz. egoizem Bučar (2003a: 64) opredeli kot: "/.../ uveljavljanje nacionalnega interesa na račun okolja na način in v obsegu, da to škoduje nujnemu lastnemu sodelovanju z okoljem in sodelovanju v okolju samem." Za ta nacionalni egoizem pravi, da ima izvor v sami naravi, kar bi lahko povezali s Hobbsovo teorijo, ki govori, da je človek človeku volk (Bučar, 2003a: 242). Bučar razloži (Bučar, 2003a: 51): "Gre za naravno težnjo slehernega biološkega organizma po samoohranitvi in rasti" ter nadaljuje, da "/.../ je treba sprejeti ugotovitev, da se tudi narodi obnašajo kot biološki sistemi /.../" (Bučar, 2003a: 233). Bučar jasno pokaže, da vse to izhaja iz pozitivističnega razumevanja sveta, kjer prevladuje kvantiteta - zatekanje k moči kot edinemu regulatorju odnosov med nacijami. Tako pravi, da vsaka nacija stremi k obvladovanju čim širšega okolja, saj ji to zagotavlja preživetje. Takšno pojmovanje odnosov med narodi pa je v Evropi v 20. stoletju rezultiralo v dveh svetovnih vojnah (Bučar, 2003b: 59-60).

Reakcija na katastrofo druge svetovne vojne se je razvila v dve smeri - v odpravo vzroka za vojne (zanikanje pojmov nacije in naroda) in v poskus organizacijske in gospodarske preureditve Evrope (vzpostavitev sistema sodelovanja, enakovrednosti in spoštovanja med narodi) (Bučar, 2003b: 60). Prva reakcija je za Bučarja nesprejemljiva, saj: "Brez narodnosti ne moremo govoriti o osebnosti, pa tudi o kulturi, ki je vedno narodna." (Bučar, 2003b: 61); in: "Nacionalna zavest je zavest o samem sebi. Brez zavesti o samem sebi ni individuuma in zato tudi ne osebe. Brez osebe pa ni nacije." (Bučar, 2003a: 64). Nacionalna zavest ima očitno pregloboke korenine v zavesti evropskega človeka, da bi jo lahko odpravili in s tem ne bi zanetili vrednostne krize identitete, kateri smo danes priča v Evropi. Bučar zavrača znanje nacije in pomena individuuma s stališčem normativne teorije ter pravi, da odprave vzrokov za vojne v Evropi ne smemo enačiti z odpravo nacije oz. nacionalizma, pač pa z odpravo nacionalnega egoizma, nacizma (Bučar, 2003a: 64-8).

Bučar zagovarja drugačno interpretacijo pojma nacija, ki mu je potrebno dodati etični korektiv odgovornosti: "Sila, pred katero se /človek/ ustavi ne glede na moč okolja, in v tem je njegova edinstvenost, ki ga razlikuje od osta-

lega biološkega sveta, so duhovne vrednote, ki uravnavajo njegovo ravnanje: spoštovanje njegovega človeškega dostojanstva, njegove enakopravnosti, pravic človeka, njegove lastnine." (Bučar, 2003c: 58). Vse to velja tudi za nivo mednarodnih odnosov, kjer akterja človek zamenja nacija. Vrednote in etika so torej tiste, ki osmišljajo sožitje med narodi in zagotavljajo okolje, kjer se narodi ne bojujejo za svoj obstanek, pač pa sodelujejo za svoj obstanek. Ob tem pa širša evropska ideja in identiteta ne bosta nadomestili nacionalne, temveč jo bosta nadgradili v smislu nadaljnjega koncentričnega kroga identitete - regionalna-nacionalna-evropska identiteta (Bučar, 2003a: 226-42). Bučar (2003b: 61) pravi: "Evropejec si zato, ker si Nemec, Slovenec, Francoz itd." Bučar torej želi pozitivističnemu kvantitativnemu konceptu nacionalnega interesa dodati še kvalitativni etični vidik. Ne želi samo enega ali samo drugega. Obje mora rezultirati v post-pozitivističnem razumevanju nacionalnega interesa, ki edino lahko pripelje do nacionalnega sodelovanja v Evropi. S tem Bučar predstavi kaj za Združeno Evropo pomeni koncept geopolitične etike.

Bučar tudi opozarja na dejstvo, da so države začele izkoriščati nacionalno sodelovanje in institucije, ki jih je to sodelovanje ustvarilo, za uveljavljanje svojih starih želja po razširitvi svojega nacionalnega vpliva (Bučar, 2003a: 243; Bučar, 2006b; Bučar, 2006c; in Bučar, 2006d). To izkoriščanje pa je možno smo zato, ker novo razumevanje nacionalnega interesa še ni v popolnosti zgrajeno in poosebljeno v politiki, državah in evropski družbi. Nova paradigma še ni v celoti prevzela vloge stare, saj je tudi še sama v nastajanju. Bučar pravi (2006b): "EU je v zgodovini Evrope novost, ki terja nove pristope" ter: "To spoznanje, ki niti približno še ni prisotno v Zahodni Evropi, pomeni pomemben premik tako v našem kot tudi v njihovem pojmovanju Evrope." (Bučar, 2006d). To predstavlja za Evropo glavni izziv, saj se v celoti še ni distancirala od starega pojmovanja sveta.

Druga aplikacija Bučarjeve sistemske teorije je razpad Jugoslavije, pri kateri je bil tudi sam eden glavnih političnih protagonistov. Bučar je že v 57. številki Nove revije preko sistemske teorije prišel do zaključka, da bo Jugoslavija razpadla: "Taka pot je seveda samo prehodna, dokler ne nastopi konec." (Bučar, 1987: 160). Še bolj jasen pa je bil 20. januarja 1988, ko je na zasedanju Evropskega parlamenta v Strasbourgu pozval evropske države, da naj Jugoslaviji ne pomagajo več (Bučar, 2001 [1988]: 68-71).

Bučar se v primeru Jugoslavije sooča z vprašanjem, kako naj sploh bo Jugoslavija urejena.¹³ Bučar (2003a: 53-4) skozi svojo sistemsko teorijo opozarja

¹³ " /.../ ugotavljamo, da Jugoslavija kot unitarna država ni možna. /.../ Jugoslavija ni možna niti kot federalna država, ker je federalnost samo oblika unitarne države. /Možna bi/ bila država svobodno združenih narodov, /kjer/ je tudi ustavno predvideni mehanizem za integracijo te skupnosti tak, kot je primeren za svobodno združbo, na državni ravni torej za konfederalnost (dogovarjanje, soglasje), brez možnosti arbitriranja centra sistema in

na neskladnost podsistemov v Jugoslaviji: "Čim pa je država centralizirana, se mora opirati na neke poenotene osnove, sicer kot taka ne more funkcionirati. Povsem logično je, da je ta centralizem našel skupni imenovalc v srbstvu /.../"; posledično Bučar izpostavi srbstvo kot pokazatelj prevlade kvantitativnega vidika nad kvalitativnim: "/.../ kot tisti sestavini ljudske osnove, ki je bila v državi najbolj številčna in na kateri je bilo najlažje izvajati poenoteno in centralizirano upravljanje." (Bučar, 2003a: 54).

Bučar ugotavlja, da posamične republike niso uspele sobivati, zato je edino, kar bi Jugoslavijo lahko ohranilo, sprememba sistema, torej prehod v demokracijo (Bučar, 2001 [1988]: 71). Jugoslavija torej ni bila sposobna odgovoriti na kvalitativni-kvantitativni izziv, kako zagotoviti politično učinkovitost in spoštovanje med različnimi entitetami. Razlog za to Bučar vidi v komunistični ideologiji: "Komunistična vladavina zanika sleherno različnost" (Bučar, 2001 [1988]: 71). Za reševanje nacionalnega vprašanja je po Bučarju totalitarna ureditev nesprejemljiva. Jugoslaviji sta tako ostali dve možnosti: da se na novo konstituira, postane demokratična tvorba, ali pa, da razpade (Bučar, 1987: 156-8).

Bučarjeva sistemska teorija, v centru katerega sta etika in človek (v primeru Jugoslavije pa narod), zagovarja pravico do samoodločbe narodov. Temu je Bučar (1987: 155) sledil tudi s svojim političnim delovanjem: "Če se postavljamo na stališče, da je naš primarni interes še nadalje obstajati kot samostojen narod, moramo imeti zagotovljeno pravico, da ta naš najpomembnejši interes samostojno opredeljujemo, ne pa da o tem odločajo drugi mimo naše volje." Zahteval je torej pravico do samoodločbe, ki etično presega načelo pragmatičnosti, katerega je v primeru Jugoslavije zagovarjal Zahod, še zlasti anglosaški svet, ki je zahteval reformo Jugoslavije v demokracijo.

V primeru razpada Jugoslavije Bučarjeva sistemska analiza pravi, da se mora narod sam odločiti, v kateri in kakšni državi bo živel. Narodi so suvereno prenesli del svojih pravic in dolžnosti na nivo države Jugoslavije. To pomeni, da imajo narodi tudi možnost, da te pravice in dolžnosti znova odvzamejo Jugoslaviji, če le ta ne more zagotoviti kulturne, nacionalne in individualne svobode znotraj svoje ureditve - spoštovati geopolitične etike torej.

Oba primera, EU in razpad Jugoslavije, nazorno prikazujeta uporabno vrednost Bučarjeve sistemske teorije. Ta v središče postavi človeka in etiko, na nivoju mednarodnih odnosov pa vlogo človeka prevzameta narod in država.

.....
zlasti brez možnosti centra, da bi avtoritativno uveljavljal svoje odločitve." Bučar, F. (1987): "Pravna ureditev položaja Slovencev kot naroda." V: Nova revija, 57, str. 156-157.

::5. ZAKLJUČEK

Analiza misli Franceta Bučarja je pokazala, da je v svojih delih razvil posebno obliko sistemske teorije. Osrednja točka tega sistema je človek ter njegova etika odgovornosti. S tem Bučarjev sistem presega okvire pozitivistične znanosti. Ker pa hkrati njegova sistemska teorija ne zanika kvantitativnih metod raziskovanja in funkcioniranja, presega tudi okvire nepozitivistične znanosti. Bučarjev sistem torej predstavlja obliko post-pozitivistične znanstvene paradigme, ki je še v nastajanju. Njegov doprinos k razvoju svetovne znanosti je, utrditev post-pozitivistične epistemologije, ter dodatna osvetlitev post-pozitivistične metodologije, ki predstavlja še zadnji branik pri oblikovanju te znanstvene paradigme.

Bučarjevo sistemsko teorijo smo primerjali z drugimi sistemskimi teoretiki (Luhmann, Wallerstein in Deutsch) ter ugotovili globoke vsebinske razlike, kar potrjuje Bučarjevo unikatnost. Ker se Bučar v svojih delih aktivno ukvarja z mednarodnimi odnosi in ker znotraj znanosti o mednarodnih odnosih intenzivno poteka razprava med pozitivisti in nepozitivisti, smo njegovo sistemsko teorijo postavil v tokove te znanosti. Ugotovili smo, da Bučarjeva sistemska teorija sodi med normativne teorije mednarodnih odnosov, saj s svojo etiko odgovornosti oz. geopolitično etiko normativno posega v mednarodne odnose kot znanost in kot stroko. Obenem pa ustvarja nova znanstveno platformo - post-pozitivizem.

V Bučarjevi sistemski teoriji ima vsak podsistem svojo avtonomijo. Bučar tudi zavrača prevladovanje enega podsistema nad ostalimi. Zaradi te avtonomnosti vsak podsistem vnaša tudi kritično etično noto, ki temelji na spoštovanju človeka kot osebe in na spoštovanju njegove narodnosti, ki jo Bučar ne razume rasno temveč kulturno. Tu tiči velika uporabna vrednost Bučarjevega sistema. Mednarodne odnose dopolni z personalistično filozofijo (vlogo človeka prevzameta narod in država) in etiko odgovornosti nadomesti z geopolitično etiko, ki vsebuje tudi koncept moči. Te razsežnosti omogočata Bučarjevi sistemski teoriji jasno in nedvoumno razlago dogodkov, pa tudi holistično analizo trenutne situacije, ter omogočata oblikovanje političnih aplikacij za rešitev problemov.

::LITERATURA

- Albert, M, Cederman, L. E. in Wendt, A. (ur.). (2011): New systems theories of world politics. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Aron, R. (1976): Les étapes de la pensée sociologique. Pariz: Gallimard.
- Ayer, A. J. (1959): Logical Positivism. New York: The Free Press.
- Barnett, M. in Duvall, R. (2005): "Power in Global Governance." V: Barnett, M. in Duvall, R. (ur.): *Power in Global Governance*. Cambridge: Cambridge University Press, str. 1-32.
- Barkin, J. S. (2003): "Realist Constructivism." V: International Studies Review, 5/3, str. 325-342.
- Bially, M. J. (2004): "Power in Realist-Constructivist Research." V: Jackson, P. T. (ur.): *Bridging the Gap: Toward a Realist-Constructivist Dialogue*. International Studies Review, 6/2, str. 337-352, str. 343-346.
- Brglez, M. (2006): Pomen nepozitivističnih epistemoloških in realističnih ontoloških predpostavk za osmišljanje mednarodnih odnosov in metodologije njihovega proučevanja: doktorska disertacija. Ljubljana: FDV.
- Brown, C. (1997): "Review Article: Theories of International Justice." V: British Journal of Political Science, 27/2, str. 273-297.
- Bučar, F. (1961): Pot napredka. Ljubljana: Prešernova družba.
- Bučar, F. (1969): Uvod v javno upravo. Ljubljana: Uradni list.
- Bučar, F. (1972): Podjetje in družba. Kranj: Moderna organizacija.
- Bučar, F. (1986): Resničnost in utvara. Maribor: Obzorja.
- Bučar, F. (1987): "Pravna ureditev položaja Slovencev kot naroda." V: Nova revija, 6/57, str. 150-160.
- Bučar, F. (1989): Usodne odločitve. Ljubljana: Časopis za kritiko znanosti.
- Bučar, F. (1995): Ujetniki preteklosti. Ljubljana: Mihelač.
- Bučar, F. (1998): Demokracija in kriza naših ustavnih institucij. Ljubljana: Nova revija.
- Bučar, F. (2001 [1988]): "Govor dr. Bučarja na zasedanju Evropskega parlamenta v Strasbourgu 20. januarja 1988." V: Rahten, A. (ur.): *Desetletje slovenskega panevropskega gibanja*. Celje: Cenesa, Založba Panevropa, str. 68-71.
- Bučar, F. (2003a): Porušena harmonija sveta. Dob pri Domžalah: Miš.
- Bučar, F. (2003b): "Nacionalnost kot dejavnik družbene integracije." V: Rahten, A. (ur.): *Slovenija in evropski izzivi 4*. Ljubljana: Slovensko panevropsko gibanje, str. 58-65.
- Bučar, F. (2003c): "Stvarnost in videnje bodoče Evrope." V: Nova revija, 22/252-253, str. 183-193.
- Bučar, F. (2006a): Na novih razpotjih. Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- Bučar, F. (2006b): "Prihodnost evropske ustave, prihodnost Evropske unije." Povzeto 11. januarja 2008 s strani http://www.panevropa.si/referati/referat_16.htm
- Bučar, F. (2006c): "Vloga malih narodov v EU." Povzeto 11. januarja 2008 s strani http://www.panevropa.si/referati/referat_1.htm
- Bučar, F. (2006d): "Politična kriza EU kot priložnost." Povzeto 13. januarja 2008 s strani http://www.panevropa.si/referati/referat_14.htm
- Bučar, F. (2007): Rojstvo države: izpred praga narodove smrti v lastno državnost. Radovljica: Didakta.
- Bučar, F. (2009): Slovenci in prihodnost: slovenski narod po rojstvu države. Radovljica: Didakta.
- Bučar, F. (2011): Čas velikih sprememb. Radovljica: Didakta.
- Bučar, F. (2012): Temelji naše državnosti. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Burton, J. W. (1968): Systems, States, Diplomacy and Rules. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bush, G. H. W. (1990): "Toward a New World Order." Povzeto 29. maja 2012 s strani http://bushlibrary.tamu.edu/research/public_papers.php?id=2217&year=1990&month=9
- Checkland, P. in Scholes, J. (1999): Soft Systems Methodology: a 30-year retrospection. New York: John Wiley & Sons.
- Coundenhove-Kalergi, R. (2000 [1923]): Panevropa. Ljubljana: Slovensko Panevropsko gibanje.

- Curtis, S. in Koivisto, M. (2010): "Towards a Second 'Second Debate'? Rethinking the Relationship between Science and History in International Theory." V: *International Relations*, 24/4, str. 433-455.
- Deutsch, K. (1952): "On Communication Models in the Social Sciences." V: *The Public Opinion Quarterly*, 16/3, str. 356-380.
- Deutsch, K. (1966): *The nerves of government: models of political communication and control*. New York: The Free Press.
- Deutsch, K. (1971): "On Political Theory and Political Action." V: *The American Political Science Review*, 65/1, str. 11-27.
- Deutsch, K. (1980): "Political Research in the Changing World System." V: *International Political Science Review*, 1/1, str. 23-33.
- Deutsch, K. (1986): "State Functions and the Future of the State." V: *International Political Science Review*, 7/2, str. 209-222.
- Dunne, T. in Schmidt, B. C. (2006): "Realism." V: Baylis, J. in Smith, S. (ur.): *The Globalization of world politics*. Oxford: Oxford University Press, str. 161-183.
- Ferfila, B. (1989): "Teoretski presek sistemske znanstvene paradigme." V: *Anthropos*, 20/3-4, str. 233-246.
- Gilpin, R. (2001): *Global Political Economy Understanding the International Economic Order*. Princeton: Princeton University Press.
- Held, D. (2003): "From Executive to Cosmopolitan Multilateralism." V: Held, D. in Koenig-Archibugi M. (ur.): *Taming Globalization: Frontiers of Governance*. Cambridge: Polity Press, str. 160-186.
- Hobden, S. in Jones, W. R. (2006): "World-System Theory." V: Baylis, J., Smith, S. in Owens P. (ur.): *The globalization of world politics: an introduction to international relations*. Oxford: Oxford University Press, str. 125-144.
- Jackson, P. T. in Nexon, D. H. (2004): "Constructivist Realism or Realist-Constructivism?" V: Jackson, P. T. (ur.): *Bridging the Gap: Toward a Realist-Constructivist Dialogue*. *International Studies Review*, 6/2, str. 337-352, str. 337-341.
- Jerman, F. (1970): "Ideologija pozitivizma." V: *Teorija in praksa*, 7/6-7, str. 933-942.
- Jerman, F. (1993): "Oris analitične filozofije." V: *Anthropos*, 25/1-2, str. 306-323.
- Jones, D. L. (2004): "Technical Cosmopolitanism: Systems, Critical Theory and International Relations." V: POLIS Working Paper No. 6., povzeto 27. marca 2013 s strani <http://www.polis.leeds.ac.uk/assets/files/research/working-papers/wp6djones.pdf>
- Kokot, M. (1991): "Sistemska družbena teorija?" V: *Časopis za kritiko znanosti*, 19/140-141, str. 9-19.
- Kurki, M. in Wight, C. (2007): "International Relations and Social Science." V: Dunne, T, Kurki, M. in Smith, S. (ur.): *International Relations Theories: Discipline and Diversity*. Oxford: Oxford University Press, str. 13-34.
- Küng, H. (2004): "Čemu svetovni Etos." *Revija* 2000, 32/162-164, str. 15-27.
- Laudan, L. (1990): "Normative Naturalism." *Philosophy of Science*, 57/1, str. 44-59.
- Laudan, L. (1996): *Beyond Positivism And Relativism: Theory, Method, And Evidence*. Boulder: Westview Press.
- Luhmann, N. (1977): "Differentiation of Society." V: *The Canadian Journal of Sociology*, 2/1, str. 29-53.
- Luhmann, N. (1995): *Social Systems*. Stanford: Stanford University Press.
- Mesarović, M. in Takahara, Y. (1989): *Abstract System Theory*. Berlin: Springer.
- Miller, J. G. (1978): *Living systems*. New York: McGraw-Hill.
- Nicholson, M. (1997): "The continued significance of positivism?" V: Smith, S., Booth K. in Zalewski, M. (ur.): *International theory: positivism and beyond*. New York: Cambridge University Press, str. 128-145.
- Pelanda, C. (2002): "Searching for a Theory of Balance of Sovereignties." Povzeto 6. januarja 2008 s strani <http://www.carlopelanda.com/italian/ricerca/Sovreignty2002.htm>
- Rose, G. (1998): "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy." V: *World Politics*, 51/1, wtr. 144-172.

- Schweller, R. L. (2004): "Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing." *International Security*, 29/2, str. 159-201.
- Simoniti, I. (1998): "Predgovor" V: Oppenheim, F. E.: *Vloga morale v zunanji politiki*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, str. 1-40.
- Smith, S. (1997): "Positivism and beyond." V: Smith, S., Booth, K. in Zalewski M. (ur.): *International theory: positivism and beyond*. New York: Cambridge University Press, str. 11-44.
- Smith, S. in Baylis J. (2006): "Interoduction." V: Baylis, J., Smith, S. in Owens, P. (ur.): *The globalization of world politics: an introduction to international relations*. Oxford: Oxford University Press, str. 125-144.
- Sočan, S. (1992): "Od parcialne teorije znanosti k integralni teoriji znanosti, tehnologije in družbe." *Družboslovne razprave*, 9/13, str. 49-61.
- Spinoza, B. (2010 [1677]): *Ethica, ordine geometrico demonstrata*. Charleston: Nabu Press.
- Stanford Encyclopedia on Philosophy (2013): Povzeto 27. Marca 2013 s strani <http://plato.stanford.edu/>
- Šturm, J. in Strojnik, V. (2003): *Uvod v antropološko kineziologijo*. Ljubljana: Fakulteta za šport.
- Viotti, P. R. in Kauppi M. (2011): *International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism and Beyond*. Upper Saddle River: Pearson.
- Wæver, O. (1996): "The Rise and Fall of the Inter-Paradigm Debate." V: Smith, S., Booth, K. in Zalewski M. (ur.): *International theory: positivism and beyond*. Cambridge: Cambridge University Press, str. 149-185.
- Wallerstein, I. (1979): *The Capitalist World-Economy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wallerstein, I. (1984): *The Politics of the World-Economy, The States, The Movements and The Civilizations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wallerstein, I. (1991): *Geopolitics and Geoculture*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wallerstein, I. (1997): "The inter-state structure of the modern world-system." V: Smith, S., Booth K. in Zalewski M. (ur.): *International theory: positivism and beyond*. New York: Cambridge University Press, str. 87-107.
- Wallerstein, I. (2003): *Historical Capitalism with Capitalist Civilization*. New York: Verso.
- Wallerstein, I. (2004): *World Systems Analysis*. Durham: Duke University Press.
- Wendt, A. (1995): "Constructing International Politics." V: *International Security*, 20/1, str. 71-81.
- Wendt, A. (1999): *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wight, .M. (1977): *Systems of states*. Leicester: Leicester University Press.
- Yu, X. in Xu J. X. (ur.) (2002): *Variable Structure Systems: Towards the 21st Century*. Berlin: Springer.

